

földek'-et jelenti, jóllehet a szó valójában az ún. (agrár)proletároknak való földjuttatás jogcíme alapján kapott helynévi értelmet (a földekből persze a hadi károsultak is részesedhettek ugyanazon törvény biztosította jogcím alapján).

Talán egy későbbi kiadásban célszerű lenne a szóbokorszerűen azonos helyfajtákra vonatkozó jelentéseket valamennyire egységesíteni. Így elkerülhető lenne, hogy markánsan más jelentéstartalommal jelenjenek meg a szótárban olyanok, mint *csorgókút* és *csorgókút*; *égevény* és *égevényes*; *ökörtilos* és *ökörtilalmas*; *víztároló* és *víztároló* stb. Vagy: a *magyalos* 'terület, amelyen sok magyalbokor van', a *magyal* 'terület, amelyen sok molyhos tölgy van', a *magyalka* pedig 'terület, amelyen sok molyhos tölgy volt'.

6. Ugyan a recenzensnek vannak bizonyos fenntartásai azt illetően, hogy egy nyelv földrajzi köznevei tisztán élőnyelvi, illetve tájszótári megközelítést igényelnek-e, továbbá hogy a szóban forgó kötet állománya eleget tesz-e a cím által meghatározott tartalomnak, mégis csakis a magyar névtudomány fejlődéséhez való jelentős hozzájárulásként lehet értékelni e művet. Az első és legnagyobb lépésnek egy teljességre törekvő, kimunkált földrajzi köznévi szótár felé, amely ideális esetben nyelvészek, illetve egyes társadalom- és földtudományok képviselőinek együttműködésében készülhetne el. A szótár azzal, hogy megmutatta jelenlegi ismereteinket szókincsünk eme igazán jelentős részéről, remélhetőleg erős inspirációt is jelent újabb kutatások számára.

MIKESY GÁBOR

Földmérési és Távérzékelési Intézet

SEBESTYÉN ZSOLT – ÚR LAJOS, Ung megye helységneveinek etimológiai szótára

АУТДОР – ШАРК, Ungvár, 2014. 155 lap

1. SEBESTYÉN ZSOLT – folytatva jelentős névtani vállalkozását – a történelmi Magyarország északkeleti megyéi közül a történelmi Ung megye helységneveinek etimológiai szótárát publikálta. (Az eddig megjelent kötetek: Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2010; Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2012.) A sorozat harmadik darabját társszerzővel készítette.

A szótár felépítését ismertető fejezetből jól látható a szerzők azon törekvése, hogy egyrészt az egymás szomszédságában lévő történelmi megyék közölt helységnévanyagát egybeállítsák, és ezen névkorpusz(ok) adatait, eredményeit a modern onomasztikai vizsgálatok és a laikusok számára hozzáférhetővé tegyék; másrészt hogy az eddigi névtani (főként szláv) szakirodalom tévedésektől sem mentes etimológiáit kiigazítsák, valamint a modern névtudomány névfejtési eredményeit tükröző névcikket hozzanak létre (7–8).

2. Az Ung megyei szótár újdonsága a fent említetteken túl még a következőkben látható. Az Árpád-korban megszervezett megye természetföldrajza változatos képet mutat, a déli-délnyugati része sík vidék, az északi része pedig erdős hegyvidék. Földrajzi adottságai

a betelepülésére is hatással voltak, és a névkincs kibomlását is meghatározták. A megye alföldi része már a 13–14. században betelepült, a zord hegyvidék betelepődése viszont csak jóval később, a 16. századtól indult meg (5). A megye tájképe „etnikai képével” is összefügg. A síkvidéken a magyarság „jelentős szláv lakosságra települt rá” (5), míg a síkság északi felén és az abból kiemelkedő hegyvidéken létrejövő későbbi helységeknek a (kései) szlávok névadói tevékenységéről vallanak (6). Tehát a megye területi sajátosságai és népi-nyelvi viszonyai a névrendszert sajátosan alakították, a névrendszerben a különböző etnikumok összetelepülése jól látható nyomot hagyott. Ezen jegyek felfejtésében a kutatók a magyar történeti névtan eredményeire, módszereire támaszkodtak (vö. FNESz., valamint KISS LAJOSnak és MIZSER LAJOSnak a terület névkincsét érintő etimológiai munkáit; 6), és a terület névkincsének sajátosságából adódóan igyekeztek bemutatni az ukrán és a szlovák névtani szakirodalom etimológiai nézeteit is (8). Az eljárás mód pozitív kutatói attitűdöt mutat, hiszen többször kritikai szándékkal mutatnak rá a névfejtési tévesztésekre (ehhez l. pl. az *Ungvár* városnév alapját képező *Ung* folyónév eredetéről írtakat).

SEBESTYÉN ZSOLT a szótár szerkesztésében az előző két kötetben kidolgozott módszert folytatja: először a megye rövid történetét összegzi (5–6), majd a szótár felépítéséről ír (6–8), ezt követi a műben alkalmazott jelek és rövidítések jegyzéke (9). A szótári rész háromszáznál több önálló névcikket tartalmaz, amelyben a keresést számos utaló címszó is segíti (11–134). A szótár változatos helységnévanyagot tartalmaz. A legkorábbi településnévi említések a 13. század elejéről származnak (*Győröcske, Viszoka*), majd a 13. század második felétől megsaporodnak az adatok (*Arad, Csicsér, Gragissa, Kiszerevta, Rebrin* stb.). A megjelenő újabb nevek azt is mutatják, hogy a megye település-szerkezete a 13–14. században épült ki. A szerzők a megye területén létesült és elpusztult települések neveit 1920-ig veszik számba. Ennek megfelelően a 19. század végén (pl. *Rubanyec, Szilas*) és a 20. század elején (pl. *Majorka*) létesült lakott helyek adatai is szerepelnek az adattárban. A vizsgált időszakban létrejött települések adatsorában a trianoni békekötés utáni időszakból származó adatokat is közlik, ahol lehet, egészen napjainkig (l. *Pálócs*). A szerzők az adatközlő rész összeállításában GEORG HELLER Comitatus Unghensis című munkájára támaszkodtak. Az adatközlésben tehát nem törekedtek teljességre, de fontos törekvésük volt, hogy újabb forráskiadványokkal is kiegészítsék az alapadattár közléseit (pl. C. TÓTH NORBERT munkáival). A helységnévanyag elemzésében szisztematikusan jelzik a településegysülést, a („természetes”) névváltást, a hivatalos helységnévadáást és a párhuzamos névadást.

Végül a felhasznált szakirodalmi jegyzék mellett több mutatót is közölnek (az országos helységnévrendezés és községegyesítések során megváltozott ungi helységneveket, magyar–ukrán helységnévjegyzéket, magyar–szlovák helységnévjegyzéket; 135–52), majd a könyvet Ung megye 1800 körüli térkép, valamint a 20. század eleji GÖNCZY-féle térkép zárja (153–154).

3. A helységnévadások közlésében az egyazon helyet jelölő különböző morfológiai névszerkezetek egy szócikkbe kerültek (pl. *Ribnice* alatt áll az 1418-as *Rybnychke*). Az adatközlő rész után állnak a névetimológiák. A szótárkészítők törekvése egyértelmű: „minden egyes település nevének eredetét igyekszünk megmagyarázni” (6). A fenti elv következtében ugyanakkor a névváltozat(ok) értelmezése az etimológiai részben nem mindig hiánytalan, a névfejlődési tendenciák leírása olykor elmarad (pl. *Lakárt* alatt [1348]

Akkarthfalwa, [1398] *Lecarthaza*, [1427] *Lakardfalwa*, [1550] *Lakarth*; *Palyin* adata alatt [1302] *Palulyin*, [1398] *Pauluagaza* áll). Egy-két esetben az olykor értékes névváltozatokra az utaló címszavak sem hívják fel a figyelmünket (*Mogyorós* települést *Wyfoluként*, *Porcsal* lakott helyet *Zigeth-ként* is nevezték, de az utóbbi változatok se utalásban, se külön szócikkben nem szerepelnek).

A névfejtő rész a klasszikus névtani hagyományokat követi (FNESz.) a név(változat) lehetséges értelmezésével. Ebben érezhető a szerzők azon szándéka, hogy a névanyag ismeretében a belső rendszerkapcsolatokat alapul veszik, így víznévi (*Csornipatak*, *Mokra*, *Kisszlatina*, *Kistorica* stb.), hegynévi (*Bilahora*), erdőnévi (*Rebrin*) előzményre visszavezetett meggyőző etimológiákat közölnek. Ez az eljárás mód a szótár értékét növeli, és a helységnévi adatárát is bővíti, ugyanis a megye más objektumfajtáinak az adatát és elemzését is közli (pl. *Kisszertva*).

A névanyagban jól tükröződik a szláv–magyar kontaktus, erre utalnak a kétnyelvű névpárok is (1345: *Bonkhaza*, 1398: *Bankouch*, l. *Bunkóc*; 1588: *Cigányfalu*, 1625: *Ciganocz*, l. *Cigányóc*; 1351: *Hosszúmező*, 1808: *Dluhé*, *Douhi*, l. *Hosszúmező*). Az adatok kronológiája a magyar névalak elsődleges lejegyzését mutatja, de az is látható az adatsorokban, hogy a (némileg) később említett szláv név kiszorítja a korábbi magyar névformát. Ennek hátterében talán a népességben és a nyelvi presztízsből beálló változás húzódnak meg. A nyelvi érintkezés ingoványos talajára számos más probléma is utal a névanyagban. Egyrészt a szláv és magyar névkincsben egyaránt meglévő köznevek bizonytalanná teszik a névfejtéseket (pl. *Láz*, *Nagyláz*, *Mocsár*, *Oroszmocsár*). Másrészt a névátvitellel létrejövő településnevek feltűnő csoportot alkotnak a névkorpuszban. Ezek jelentős számban szláv víznévi eredetűek (*Rahonca*, *Sztavna*, *Sztrippa* stb.). Ezen nevek keletkezéstörténeti besorolása (és a névadó etnikumok ügye) más problémákat vet fel. A szerzők a névátvitel etnikumhoz kötését eltérő módon ítélik meg, pl. a *Ribnice*¹, *Szuha* településnevet ukrán eredetűnek vélik, míg az *Ortó* helységnevet magyarnak, de a legtöbb esetben a névadók kilétéről nem szólnak (pl. *Ósztuzsica*). Ung megye (jelentős) szláv névkörnyezetet mutat, így ezen kérdések eldöntése sokszor szinte lehetetlen, ugyanis a névadási mód szláv és magyar egyaránt lehet. Ennél talán pontosabban lehetne állást foglalni a névhasználók kérdésében. A szótárírók erre sok esetben a névalak változásában megmutatózó (magyar) hangtörténeti jelenségekkel hívják fel a figyelmet (*Csertész*, *Hanajna*, *Jeszenő*, *Likicár*), ám néha tévesen (*Ptruksa*).

4. A szótár a magyar nyelvterület peremének a helynévanyagát tartalmazza, így a névtudományi kutatásokban kiemelt szerepet tölthet be. Vegyes névkincse a névtani elemzéseknek izgalmas terepet nyújthat. A szláv–magyar névréteg tanulmányozására igen jó korpuszul szolgál, akár a szláv névformánsok vizsgálatában (*Hlivisce*, *Tarnóc*, *Turica*, *Uzsok* stb.), akár a névhasználat kérdésében (*Buró*, *Darma*, *Daróc*, *Zavadka*); de a névstruktúrában látható oda-vissza kölcsönzés (*Verbóc*) folyamatában is számos lehetőség rejlik. A kötet ezért mind a magyar, mind a szláv névkutatók érdeklődésére számot tarthat.

KOCÁN BÉLA
Vetési Albert Gimnázium, Veszprém